

УДК [34:343.98]:005.96(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2025.15>

В. Рядінська,

доктор юридичних наук, професор,
співробітник Департаменту забезпечення діяльності
Голови Національної поліції України

В. Коба,

кандидат юридичних наук,
начальник Департаменту забезпечення діяльності
Голови Національної поліції України

МОДЕЛЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ

Вступ. Поліграф – багатоканальна контрольно-вимірвальна система, призначена фіксувати динаміку зміни фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення його психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів і подальше їх відтворення на екрані монітора та збереження й архівування за допомогою пристрою оброблення та відображення інформації, яким можуть бути персональний комп'ютер, планшетний комп'ютер, ноутбук тощо, що їх серійно виробляють, у вигляді поліграм [1].

Відтоді, як у 1921 році Джон Август Ларсон уперше представив світу поліграф, минуло понад століття. Історія цього технічного засобу динамічна й суперечлива: його впроваджували з ентузіазмом, відмовлялися, удосконалювали, переосмислювали, знову зверталися до практичного застосування. У різні періоди й у різних країнах застосування поліграфа викликало неоднозначні реакції – від захоплення до глибокого скепсису. Прихильники розглядали його як ефективний і сучасний інструмент для виявлення неправди, справжній технічний прорив у сфері

криміналістики та боротьби зі злочинністю, критики ставили під сумнів наукову обґрунтованість та методологічну надійність поліграфа, наголошували на недостатній валідності отриманих за його допомогою результатів.

Протягом XX століття пристрій удосконалювався технічно – з аналогових моделей він трансформувався у цифрову багатоканальну систему, що реєструє комплекс фізіологічних реакцій: частоту дихання, пульс, тиск, електропровідність шкіри тощо. На межі XX–XXI століття поліграф набув нового статусу – як інструмент добору персоналу й кадрової безпеки у банківському секторі, військових підрозділах, спецслужбах, приватних охоронних фірмах тощо.

Наприкінці 90-х років XX сторіччя, коли в Україні було розпочато перші програми із застосування поліграфа, у світі вже сформувалося декілька моделей правового врегулювання відносин у сфері застосування поліграфа, які умовно можна класифікувати на рестриктивну, ліберально-допустиму, інституційно-інтегровану та змішану.

Рестриктивна модель характерна для країн з високим рівнем правового формалізму та пріоритетом прав

людини, яка передбачає жорсткі обмеження або фактичну заборону на застосування поліграфа в усіх або в окремих сферах суспільних відносин. Ліберально-допустима модель передбачає відсутність прямої заборони на застосування поліграфа та наявність спеціального підзаконного регулювання такого застосування в окремих сферах. Інституційно-інтегрована – це нормативно цілісна модель, яка базується на спеціальному дозволі на застосування поліграфа в житті суспільства (або в окремих його сферах), який закріплюється в нормативно-правових актах. Змішана модель передбачає поєднання окремих елементів вище вказаних моделей в різних сферах відносин, що виникають при застосуванні поліграфа.

Після здобуття незалежності Україна отримала унікальну можливість запозичити найкращий світовий досвід у сфері врегулювання відносин з застосування поліграфа та сформулювати власну модель правового регулювання таких відносин, маючи всі передумови для вироблення чітких нормативних «правил гри» у зазначеній сфері.

Огляд літератури. Окремі питання правового регулювання застосування поліграфа в Україні розглянуті в роботах С. Градун [2, с. 67–80], А. Мотляха [3, с. 31–44], О. Назарова [4, с. 305–311], В. Остаповича [5, с. 265–269], В. Ровного [6, с. 69–73] та інших. Проблеми застосування поліграфа в кримінальному провадженні розглядалися в роботах О. Бережного [7, с. 615–617], А. Волобуєва, Т. Орлової [8, с. 116–122], С. Войцехівського, А. Гачкевича [9, с. 325–334], Н. Дмитренка [10, с. 160–166], та інших. Особливостям правового регулювання застосування поліграфа в окремих державних органах приділяли увагу О. Вагіна [11], С. Казьмірук, І. Пампуха, Н. Близнюк [12, с. 62–66], І. Крицька [13, с. 115–119], О. Луценко

[14, с. 140–151] та інші, але на сучасному етапі, коли застосування поліграфа в Україні набирає все більшого поширення, особливої актуальності набуває необхідність аналітичного узагальнення чинних правових приписів, що регламентують відносини у цій сфері, а також з'ясування, яку саме модель правового регулювання у сфері застосування поліграфа фактично реалізовано в національній правовій системі, що власне й визначає **мету цієї статті**.

Для її досягнення слід виконати такі завдання:

- визначити сфери суспільного життя, у яких застосовується поліграф, а також відносини, які виникають у них;
- проаналізувати концептуальні надбання та законодавчі ініціативи в Україні стосовно врегулювання відносин, що склалися у різних сферах суспільного життя в процесі застосування поліграфа;
- дослідити стан правового регулювання цих відносин;
- узагальнити риси, притаманні правовому регулюванню застосування поліграфа в Україні;
- сформулювати висновок щодо моделі правового регулювання відносин у сфері застосування поліграфа в Україні, яка утворилася на сучасному етапі.

Матеріали та методи. Для здійснення дослідження було застосовано систему методів наукового пізнання, зокрема загальнонаукові (аналізу, синтезу, дедукції, індукції), приватні методи пізнання, що застосовуються в багатьох галузях науки (порівняльний, узагальнення, моделювання), а також спеціально-юридичні (формально-юридичний, системно-структурний, історико-правовий). Загальнофілософський (універсальний) метод пізнання використовувався на всіх етапах дослідження як засіб забезпечення логічної цілісності та послідовності викладу.

За допомогою методу аналізу розкрито характерні риси правового регулювання застосування поліграфа в Україні, вивчено окремі положення Конституції України, кодексів, законів та підзаконних актів, які прямо або опосередковано регламентують використання поліграфа в різних сферах публічного та приватного життя. Метод синтезу дозволив поєднати фрагментарні елементи правового регулювання в узагальнене уявлення про сучасну модель регулювання в цій сфері. Метод дедукції використано для формулювання загальних висновків щодо характеру правової моделі в Україні на підставі аналізу моделей правового регулювання застосування поліграфа в різних країнах та правового регулювання такого застосування в Україні. Індуктивний метод сприяв виявленню закономірностей регулювання поліграфологічної діяльності в конкретних сферах (трудовій, кадровій, кримінально-правовій, цивільно-правовій тощо) та узагальненню отриманих результатів.

Порівняльний метод дав змогу проаналізувати підходи до правового регулювання поліграфа в зарубіжних країнах та класифікувати моделі регулювання як ліберально-допустиму, інституційно-інтегровану, рестриктивну й змішану. За допомогою методу узагальнення було виділено характерні особливості законодавчої невизначеності, які стримують інституціалізацію поліграфа як легального інструмента у сфері безпеки, кадрової політики, кримінальному та цивільному судочинстві. Застосування методу моделювання дозволило обґрунтувати авторську концепцію «перехідної змішаної моделі» правового регулювання застосування поліграфа в Україні, яка поєднує елементи презумпції дозволеності (за відсутності прямої заборони) та дозвільного підходу в межах підзаконних актів.

Формально-юридичний метод було застосовано для аналізу змісту чинних нормативно-правових актів, визна-

чення меж правового регулювання, виявлення прогалин та суперечностей у правовому полі, що стосується використання поліграфа. Системно-структурний метод дав змогу дослідити взаємозв'язки між елементами правового регулювання, виявити відсутність єдиної нормативної концепції, фрагментарність та розбалансованість між законодавством, підзаконними актами й практикою. Історико-правовий метод сприяв простеженню етапів становлення поліграфології в Україні, зокрема впливу міжнародної технічної допомоги, участі іноземних фахівців та еволюції правових підходів у цій сфері.

Застосування сукупності методів дозволило комплексно дослідити модель правового регулювання поліграфа в Україні, виявити її особливості, проблемні зони та перспективи подальшої інституціоналізації.

Нормативна база для цього дослідження містить положення Конституції України, які гарантують верховенство права, повагу до гідності, захист особистого життя та заборону досліджень над особою без її добровільної згоди. Також використано норми Цивільного кодексу України, Кодексу законів про працю України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, які опосередковано стосуються можливостей використання поліграфа в окремих сферах застосування поліграфа.

Особливе місце займають закони та підзаконні нормативно-правові акти, які закріплюють процедури, підстави та обмеження щодо використання поліграфа у практичній діяльності Національної поліції України, Бюро економічної безпеки України, Державного бюро розслідувань, Управління державної охорони України, Міністерства оборони України, окремих підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, органів прокуратури Укра-

їни, Національного антикорупційного бюро України, Державної податкової служби України, митних органів, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України для професійного кадрового відбору персоналу, проведення спеціальних перевірок, службових розслідувань або оцінювання ризиків щодо співробітників.

У роботі також враховано положення міжнародних договорів, зокрема Загальної декларації прав людини 1948 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року тощо.

Окрім того, дослідження спирається на доктринальні джерела – наукові праці українських правників, які розкривають питання правового регулювання застосування поліграфа в Україні, публіцистичні матеріали, аналітичні дописи, інтерв'ю фахівців у сфері поліграфології, інформацію, розміщену на офіційних вебсайтах державних органів, закладів вищої освіти, асоціацій поліграфологів, виробників поліграфів тощо.

Виклад основного матеріалу.

До основних сфер застосування поліграфа в Україні належать: 1) кадровий відбір і перевірка персоналу в приватному та державному секторі; 2) кримінальне провадження; 3) цивільно-правові спори, особисті та сімейні конфлікти тощо; 4) підприємницька діяльність з надання послуг з опитування з використанням поліграфа; 5) освітня діяльність у сфері поліграфології; 6) виробництво, реалізація, імпорт, технічне обслуговування поліграфів та їх програмного забезпечення; 7) оподаткування доходів/прибутку від діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа.

До відносин із застосування поліграфа, що виникають у цих сферах, можна віднести:

1) відносини, що виникають при відборі персоналу, проведення внутрішніх службових розслідувань,

оцінювання доброчесності працівників, перевірки дотримання ними корпоративної етики тощо;

2) відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією владно-управлінських функцій окремих органів державної влади (переважно в органах сил безпеки і оборони) у процесі професійного кадрового відбору персоналу, проведення спеціальних перевірок, службових розслідувань або оцінювання ризиків щодо співробітників цих органів;

3) відносини, що виникають у межах кримінального провадження, а саме під час проведення оперативно-розшукових дій, досудового розслідування та судового розгляду;

4) відносини, що виникають у межах цивільного судочинства;

5) відносини, що виникають між фізичними та юридичними особами, де поліграф використовується як інструмент для з'ясування обставин, що мають істотне значення для сторін (тлумачення та виконання умов договору, розв'язання сімейних спорів, особистих та корпоративних конфліктів тощо);

6) відносини, що виникають: а) при наданні поліграфологами послуг з опитування за допомогою поліграфа; б) у сфері виробництва та реалізації поліграфів;

7) відносини у сфері освітньої діяльності, що виникають у процесі організації та провадження діяльності з навчання й підвищення кваліфікації поліграфологів;

8) відносини, що виникають при оподаткуванні доходів/прибутку від діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа.

На державному рівні ані концепції, ані стратегії державної політики щодо застосування поліграфа в Україні за минулі роки сформовано не було, відносини у цій сфері та їх правове врегулювання розвивалися хаотично. У 2019 році було представлено проект Концепції впровадження єдиної національної системи детекції брехні

при використанні комп'ютерних поліграфів в Україні [15], розроблений у співпраці Науково дослідним інженерним центром «Пульс», Національною академією внутрішніх справ, експертами поліграфологічної спільноти, які об'єднали представників державних органів та недержавних організацій. Проте зазначений проєкт був оприлюднений лише у науковому середовищі – на різного роду освітніх заходах (вебінарах, семінарах, тренінгах тощо) та галузевих зустрічах поліграфологів.

Закону, який би вноормував відносини у сфері застосування поліграфа в Україні, до сього часу прийнято не було, хоча до Верховної Ради України неодноразово подавалися відповідні законопроекти: «Про поліграфічну діяльність» від 04 березня 2016 року № 4094-1 [16], «Про захист осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі» від 17 лютого 2016 року № 4094 [17] тощо. На сьогодні всі вони або відкликані, або залишені без подальшого розгляду, або повернуті на доопрацювання.

Відсутність спеціального закону не стала на заваді розвитку відносин у сфері застосування поліграфа в Україні. І хоча їх формування відбулося в умовах правової невизначеності, це не стало стримувальним чинником для впровадження поліграфа в кадрову, підприємницьку, кримінальну процесуальну та інші сфери, що обумовлювалося як відсутністю прямої заборони на використання поліграфа в Україні, так і адаптивністю механізмів застосування поліграфа до вже наявних правових норм (трудових, адміністративних, кримінальних процесуальних, цивільно-правових тощо).

У приватному секторі поліграф використовується для первинного відбору, а також під час планових або цільових перевірок персоналу з метою мінімізації внутрішніх ризиків (таких як розкрадання, шахрайство, злив конфіденційної інформації,

порушення договірних зобов'язань тощо). Застосування поліграфа для цих цілей обґрунтовується такими правовими підставами:

а) частиною другої статті 28 Конституції України, де зазначається, що «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям» [18];

б) частиною третьою статті 281 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), де зазначається, що «Медичні, наукові та інші досліді можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою» [19];

в) статтею 26 Кодексу Законів про працю України (далі – КЗпПУ), затвердженому Законом УРСР № 322-VIII від 10 грудня 1971 року (із змінами та доповненнями), яка передбачає, що при укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається [20];

г) внутрішніми положеннями про використання поліграфа приватних компаній (підприємств, установ, організацій), яке затверджуються внутрішніми наказами керівника;

д) посадовими інструкціями штатних поліграфологів (якщо вони є).

Разом із тим посилення на ці норми як на правові підстави застосування поліграфа для відбору чи перевірки персоналу в приватному секторі є дискусійним.

Так, положення статті 28 Конституції України та 281 ЦК України закріплюють право людини не піддавати її медичним, науковим чи іншим дослідям інакше, як за її згоди. Поява цих норм у національному законодавстві є наслідком формування України як правової держави, упровадження відповідних принципів та імплементації міжнародних стандартів у сфері прав людини, зокрема положень статті 5 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, статей 7 і 10 Міжнародного пакту

про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року, статті 3 Європейської конвенції з прав людини від 04 листопада 1950 року, статті 7 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [21], Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року [22], Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року [23] тощо.

Поняття «медичні, наукові чи інші досліді» трактується в юридичній науці крізь призму захисту людської гідності та тілесної недоторканності [24]. Під медичними дослідом розуміються клінічні випробування, експериментальні методи лікування або втручання, що проводяться з дослідницькою метою (випробування нових лікарських засобів або вакцин, експериментальні операції чи методики, генетичне втручання, використання людини як «добровольця» у тестуванні медичних процедур тощо). Під науковими дослідом — дії, спрямовані на отримання нових знань або перевірку гіпотез, при яких людина виступає як об'єкт або суб'єкт дослідження, і які можуть впливати на її фізичний, психічний чи соціальний стан (дослідження поведінкових реакцій на стрес, страх, агресію, експерименти зі сприйняття, пам'яті, навичок, емоцій, дослідження групової поведінки тощо). Під іншими дослідом — будь-які форми випробувань або експериментів над людиною, що не є безпосередньо медичними чи науковими, але можуть впливати на її фізичний чи психічний стан, права, свободи або гідність (військово-технічні експерименти (наприклад, вплив акустичних або хімічних факторів на людину), випробування в умовах, які створюють ризик для здоров'я чи психіки (наприклад, нові технології в контролі поведінки, дії на свідомість

тощо), адміністративні чи освітні експерименти, що торкаються фізичного або психічного стану людини тощо). Саме до категорії «інших дослідів» здебільшого й відносять опитування із застосуванням поліграфа. Так, згідно з висновком Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 21 січня 2020 року на законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про статус народного депутата України» (щодо проходження перевірки на поліграфі)» від 15 листопада 2019 року № 2460 «використання поліграфа підпадає якраз під формулювання «інші досліді», оскільки за його допомогою досліджуються основні фізіологічні показники людини, які реєструються поліграфом (ритм дихання, інтенсивність потовиділення, рівень кров'яного тиску, а деякі детектори порівнюють напругу голосових зв'язок, фіксують розширення капілярів, реакцію зіниць очей тощо)» [25].

Отже, положення статті 28 Конституції України та статті 281 ЦК України мають на меті забезпечення поваги до людської гідності та охорони тілесної недоторканності особи. Вони встановлюють імператив обов'язкової, вільної та обізнаної згоди на проведення над особою медичних, наукових чи інших дослідів. Водночас ці норми не є безпосередніми правовими підставами для застосування поліграфа з метою оцінки професійної придатності працівника на підприємствах, в установах чи організаціях.

Не менш дискусійним видається й посилання на положення КЗпПУ, зокрема статтю 26, яка передбачає можливість проведення випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається при укладенні трудового договору за угодою сторін. Таке посилання не відповідає змісту зазначеної норми, адже проведення опитування із застосуванням поліграфа не належить до форм або способів реалізації механізму

випробування при прийнятті на роботу. Випробування встановлюється на строк, який не може перевищувати трьох місяців, отже випробування – це робота у визначений термін, під час якого роботодавець визначає, чи доцільно залишати робітника, чи справляється він з роботою (стаття 27 КЗпПУ) [20]. Убачається, що норми КЗпПУ не встановлюють підстав для проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа з метою визначення придатності особи до роботи.

Тож, застосування поліграфа для первинного відбору персоналу, а також під час планових або цільових перевірок на підприємствах, установах і організаціях приватного сектора в Україні фактично не має правових підстав і можливе лише з огляду на відсутність прямої законодавчої заборони на застосування поліграфа в Україні за принципом *Permissum est omne, quod non prohibetur lege* (Дозволено все, що не заборонено законом).

Переходячи до дослідження застосування поліграфа у відносинах, що виникають у зв'язку з реалізацією владно-управлінських функцій окремих органів державної влади (переважно в органах сил безпеки і оборони) у процесі професійного кадрового відбору персоналу, проведення спеціальних перевірок, службових розслідувань або оцінювання ризиків щодо співробітників цих органів, зазначимо, що таке застосування відбувається на підставі норм:

1. В Національній поліції України:

– Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII, у частині другій статті 50 якого передбачено, що *громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліцію, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі* [26];

– Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженій наказом

Міністерства внутрішніх справ України від 13 листопада 2017 року № 920 (zareestrovaniy v Ministerstvi yustitsii Ukraini 5 грудня 2017 року за № 1472/31340) (далі – Інструкція про використання поліграфа в НПУ), із змінами, внесеними наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26 вересня 2024 року № 651 (zareestrovanim v Ministerstvi yustitsii Ukraini 15 листопада 2024 року за № 1713/43058) [27], де *визначаються основні принципи, завдання, загальні умови, організація проведення опитування (тестування) осіб з використанням поліграфа у Національній поліції України* [28];

– Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських, затвердженій наказом Міністерства внутрішніх справ від 17 листопада 2015 року № 1465 (zareestrovaniy v Ministerstvi yustitsii Ukraini 18 листопада 2015 року за № 1445/27890), в якій в пункті 1 розділу IV передбачається, що *поліцейські, які проходять атестування, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі*», в підпункті 8 пункту 16 цього ж самого розділу закріплюється, що *атестаційні комісії при прийнятті рішень стосовно поліцейського повинні враховувати результати тестування на поліграфі (у разі проходження)*, а в абзаці другому пункту 27 встановлюється, що *атестаційний лист та висновки тестування на поліграфі (за наявності) долучаються до особової справи поліцейського, який атестувався* [29];

– Типового порядку проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ від 25 грудня 2015 року № 1631 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 14 січня 2016 року за № 50/28180), згідно з пунктом 4 розділу VIII якого *після завершення співбесіди поліцейська комісія за згодою кандидата*

може направити його для проходження тестування на поліграфі в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України відповідно до вимог законодавства. Рішення щодо таких кандидатів приймаються поліцейською комісією після отримання результатів тестування на поліграфі» [30];

– Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в системі Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції України від 12 жовтня 2018 року № 945, у підпункті 1 пункту 9 якого встановлюється, що до відомостей, що становлять службову інформацію в системі Національної поліції України, належать *відомості про результати здійснення психологічного діагностування, психологічного супроводження та тестування на поліграфі* [31].

2. В Бюро економічної безпеки України:

– Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-IX, у статті 24 якого визначаються *умови, підстави, загальні організаційні засади проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа та психологічного тестування* [32];

– Порядку проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України, затвердженого наказом Бюро економічної безпеки України від 26 жовтня 2021 року № 10 (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 9 листопада 2021 року за № 1470/37092), де визначено основні напрями, принципи, умови використання поліграфа в зазначеному органі [33].

3. У Державному бюро розслідувань:

– Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII, у статті 26 якого визначаються *умови, підстави, мета, загальні організаційні засади*

проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа [34];

– Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 року № 449, яким визначаються *основні принципи, напрями, умови, організація проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань* [35].

4. В Управлінні державної охорони:

– Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04 березня 1998 року № 160/98-ВР, в абзаці другому пункту 11 статті 16 якого передбачено, що *громадяни України перед прийняттям на військову службу (роботу) в Управління державної охорони України, а також у визначених Управлінням державної охорони України випадках військовослужбовці та працівники Управління державної охорони України проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа у порядку, встановленому Управлінням державної охорони України* [36];

– Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України, затвердженого наказом Управління державної охорони від 2 грудня 2023 року № 1070 (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 січня 2024 року за № 90/41435), який визначає *основні принципи, напрями, умови та організацію проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України* [37].

5. В митних органах:

– Митного кодексу України, у статті 572-1 «Проведення психофізіологічного опитування

із застосуванням поліграфа» якого передбачено проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа щодо кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах, а також посадових осіб митних органів під час проходження служби в таких органах [38];

– Порядку проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2025 року № 366, де передбачаються умови проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа, а також умови зберігання та використання результатів такого опитування, порядок доступу до інформації, що міститься в них тощо [39].

6. В Збройних силах України:

– Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII, у якому передбачено, що умовою проходження військової служби за контрактом для громадян України, іноземців та осіб без громадянства є психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа (абзац восьмий частини четвертої статті 21-1), встановлено відмову від участі у такому дослідженні як підставу для відмови у прийнятті на військову службу або припинення контракту (абзац десятий частини четвертої статті 21-1, пункт «ї» пункту 3 частини п'ятої статті 26) [40];

– Закону України «Про розвідку» від 17 вересня 2020 року № 912-IX, згідно з абзацом другим частини третьої статті 31 якого перед призначенням на посаду в розвідувальному органі особа, а також у визначених актами розвідувального органу випадках співробітник такого органу проходять психофізіологічне дослідження із

застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини, а в пункті 8 частини другої цієї статті визначається, що співробітником розвідувального органу не може бути особа: ... 8) яка відмовилася від проходження перевірки, пов'язаної з призначенням на посади співробітників розвідувальних органів, або не пройшла таку перевірку, у тому числі відмовилася від психофізіологічного дослідження із застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини, відмовилася від оформлення допуску до державної таємниці або їй відмовлено в наданні такого допуску, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск [41];

– Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 14 квітня 2015 року № 164 (із змінами) (зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 29 квітня 2015 року за № 477/26922), в якій визначаються принципи, напрями, умови, організація та порядок проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міноборони та Збройних Силах [42];

– Положення про Центр рекрутингу іноземців та осіб без громадянства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 року № 1374, в якій до завдань цього Центру віднесено організацію проведення психофізіологічного дослідження іноземців та осіб без громадянства із застосуванням поліграфа [43];

– Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2025 року № 146, яким визначається процедура та

особливості проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства, яку проводять спеціалісти Центру рекрутингу іноземців та осіб без громадянства [44].

7. В Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України:

– Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року № 3475-IV, у якому вказується, що на зазначену службу відповідно до визначених завдань покладаються такі обов'язки, як: проведення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, психологічного забезпечення службової діяльності та встановлення порядку їх здійснення (пункт 79 частини першої статті 14 розділу IV) [45];

– Порядку здійснення психологічного забезпечення службової діяльності в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, затвердженого наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 02 листопада 2016 року № 683 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 листопада 2016 року за № 1533/29663), у якому закріплюється процедура професійно-психологічного відбору шляхом проведення дослідження із застосуванням поліграфа в цій службі [46];

– Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 вересня 2014 року № 411 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 09 лютого 2022 року за № 170/37506), у підпункті 82 пункту 4 якого зазначається, що основними завданнями

Адміністрації Держспецзв'язку є організація проведення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу до Держспецзв'язку, психологічного забезпечення службової діяльності та встановлено можливість його проведення із застосуванням поліграфа [47];

– Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, затвердженого наказом Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24 грудня 2021 року № 771 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 09 лютого 2022 року за № 170/37506), у якому визначаються основні принципи, напрями, умови та порядок організації проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Держспецзв'язку [48].

8. В Національній гвардії України:

– Інструкції про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01 вересня 2017 року № 749 (zareєстрованій у Міністерстві юстиції України 02 вересня 2017 року за № 1169/31037), де визначаються основні принципи, напрями, умови, порядок організації та проведення такого опитування [49];

– Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08 грудня 2016 року № 1285 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 19 січня 2017 року за № 80/29948), у якому опитування військовослужбовців з використанням поліграфа визначається як напрям психологічного забезпечення виконання військовослужбовцями НГУ завдань за призначенням (підпункт 16 пункту 6 розділу I),

встановлено вимоги до поліграфологів (підпункт 6 пункту 1 розділу II), передбачено *опитування з використанням поліграфа як підстава для професійно-психологічного відбору* (пункт 3 розділу III) [50].

9. В Державній прикордонній службі України:

Інструкції з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 квітня 2022 року № 221 (zareestrovanoї в Міністерстві юстиції України 21 квітня 2022 року за № 440/37776) (далі – Інструкція про застосування поліграфа в ДПСУ), яка визначає *основні напрями, загальні умови, організацію проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України* [51].

10. В Службі безпеки України:

Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України, затвердженої наказом Центрального управління Служби безпеки України від 04 лютого 2016 року № 45 (zareestrovanoї в Міністерстві юстиції України 2 березня 2016 року за № 328/28458), у якій визначаються *підстави, порядок призначення та проведення службових розслідувань і службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України, оформлення таких розслідувань та перевірок і прийняття за ними рішень* [52].

11. В органах прокуратури України:

– Інструкції про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України, затвердженої наказом Генерального прокурора України від 17 вересня 2021 року № 293, де визначаються *основні принципи, завдання, умови організації та проведення*

психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа [53];

– Порядку співпраці Офісу Генерального прокурора і Національного антикорупційного бюро України з окремих питань, затвердженого Наказом Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України від 30 вересня 2019 року № 215/114, яким встановлюється, що залучення працівників *Національного антикорупційного бюро України до проведення добору кандидатів на посади до органів прокуратури, у тому числі з використанням психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа, здійснюється відповідно до спільного наказу* [54];

– Інструкції з організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України та Національного антикорупційного бюро України № 265/131 від 04 листопада 2019 року, якою визначено *основні завдання, принципи, мету, умови, порядок організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора* [55];

– Інструкції про порядок проведення службових розслідувань стосовно прокурорів, затвердженої наказом Офісу Генерального прокурора України від 16 червня 2021 року № 202, в абзаці п'ятому пункту 4 розділу VI якої передбачено, що *посадові особи, уповноважені на призначення службового розслідування, за згодою особи, яка опитується, у встановленому порядку уповноважені організовувати проведення*

її опитування з використанням поліграфа [56];

– Положення про Генеральну інспекцію Офісу Генерального прокурора, затвердженого наказом Офісу Генерального прокурора від 14 липня 2021 року № 230, яким передбачено: віднесення до напрямів діяльності структурних підрозділів Генеральної інспекції повноважень з організації в межах компетенції опитування працівників прокуратури з використанням поліграфа у порядку, визначеному Генеральним прокурором а саме: відділу взаємодії з правоохоронними органами та інформаційно-аналітичної роботи (абзац сьомий підпункту 4.1.2 підпункту 4.1 пункту 4), начальника відділу взаємодії з правоохоронними органами та інформаційно-аналітичної роботи (абзац шостий підпункту 5.7.2 підпункту 5.7 пункту 5); віднесення до обов'язків головних спеціалістів відділу взаємодії з правоохоронними органами та інформаційно-аналітичної роботи участі у проведенні службових розслідувань в органах прокуратури, організацію та проведення опитування з використанням поліграфа (абзац другий підпункту 5.12.1 підпункту 5.12 пункту 5); участі у кадрових скринінгових опитуваннях з використанням поліграфа працівників органів прокуратури та кандидатів на вакантні посади (абзац третій підпункту 5.12.1 підпункту 5.12 пункту 5); підготовку рекомендацій та пропозицій щодо впровадження у практичну діяльність результатів опитування з використанням поліграфа (абзац п'ятий підпункту 5.12.1 підпункту 5.12 пункту 5) [57].

12. В Національному антикорупційному бюро України:

Інструкції з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності Національного антикорупційного бюро України, затвердженої

наказом Національного антикорупційного бюро України від 01 вересня 2020 року № 99 (далі – Інструкція про використання поліграфа в НАБУ), в якій визначається *мета, завдання, принципи, напрями, умови, організація проведення та оформлення результатів психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа в його діяльності* [58].

13. В Державній податковій службі:

– Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України, затвердженої наказом Міністерства доходів і зборів України «Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів» від 02 серпня 2013 року № 329 (зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 11 жовтня 2013 року за № 1748/24280) (далі – Інструкція про застосування поліграфа в податкових органах), яка визначає *основні напрями, принципи та умови використання поліграфа в його діяльності* [59]. Міністерство доходів і зборів України з часом було реорганізовано у Державну податкову службу України, тому зазначена Інструкція на сучасному етапі визначає основні напрями, принципи та умови використання поліграфа у діяльності цієї служби;

– Крім цього, 31 липня 2025 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення повноважень Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» № 4560-IX, пункт 2 розділу II «Прикінцеві положення» якого закріплює, що *підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Бюро економічної безпеки України, Офісу Генерального прокурора, Державного бюро*

розслідувань, Національної поліції України за методологією, узгодженою із Службою безпеки України, не менше одного разу на два роки проводить поліграфологічні дослідження працівників Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Бюро економічної безпеки України, Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань, Національної поліції України, які мають допуск до державної таємниці, на предмет вчинення дій на користь держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором [60].

Отже, правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією владно-управлінських функцій окремих органів державної влади в процесі професійного кадрового відбору персоналу, проведення спеціальних перевірок, службових розслідувань або оцінювання ризиків щодо співробітників цих органів, має такі особливості:

- створено нормативні підстави для застосування поліграфа в діяльності Національної поліції України, Бюро економічної безпеки України, Державного бюро розслідувань, Управління державної охорони України, Міністерства оборони України, окремих підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, органів прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, Державної податкової служби України, митних органів, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України для професійного кадрового відбору персоналу, проведення спеціальних перевірок, службових розслідувань або оцінювання ризиків щодо співробітників;

- правові підстави застосування поліграфа в діяльності державних органів та відомств представлені

підзаконними нормативними актами (інструкціями, порядками), затвердженими наказами керівників цих органів/відомств, частина з яких ухвалені з дотриманням нормативної вимоги щодо прийняття підзаконних актів на виконання вимог закону, а частина – без такого дотримання. Так, у законах, які визначають правовий статус Національної поліції України, Бюро економічної безпеки, Державного бюро розслідувань, Управління державної охорони України, розвідувальних органів, митних органів, Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України визначаються підстави застосування поліграфа для професійного відбору та службових розслідувань і перевірок персоналу, для реалізації яких розроблені й прийняті підзаконні акти, де, як правило, деталізуються елементи процедури опитування з використанням поліграфа. Водночас у діяльності інших органів (таких як Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України, Державна податкова служба України) нормативні підстави для використання поліграфа закріплені лише на рівні підзаконних актів, без відповідної законодавчої основи.

Переходячи до дослідження нормативно-правових актів, які врегульовують відносини, що виникають під час проведення оперативно-розшукових дій, зазначимо, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII не містить норм, що прямо передбачають можливість або заборону застосування поліграфа для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Пункт 1 частини першої статті 8 цього Закону надає права підрозділам, які проводять оперативно-розшукову діяльність, опитувати осіб за їхньою згодою [61]. За визначенням Г. Чорного

та І. Жигальова, використання поліграфа розглядається як різновид опитування. При цьому, отримані таким чином відомості не можуть бути прийняті судами як докази у справі, вони є лише орієнтирами для збирання офіційних доказів [62].

Правові підстави застосування поліграфа під час оперативно-розшукової діяльності закріплюються в:

1) абзаці шостому пункту 1 розділу III Інструкції про використання поліграфа в НПУ, де передбачено, що в діяльності Національної поліції України опитування із використанням поліграфа проводиться за зверненням ініціатора у випадку здійснення оперативно-розшукової діяльності [63];

2) окремих нормах Інструкції про застосування поліграфа в ДПСУ, де зазначено, що основними завданнями опитування з використанням поліграфа є забезпечення виконання завдань оперативно-розшукової діяльності (абзац п'ятий пункту 4 розділу I); робота спеціаліста поліграфа здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (пункт 8 розділу I); опитування може проводитись для отримання інформації про причини і умови, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, їх профілактики, забезпечення виконання завдань оперативно-розшукової діяльності (пункт 3 розділу II) [64];

3) окремих нормах Інструкції про застосування поліграфа в податкових органах, де вказано, що робота спеціаліста поліграфа здійснюється з дотриманням Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (пункт 8 розділу I); використання поліграфа із проведення заходів сприяння оперативно-розшуковій діяльності в системі Міндоходів та його територіальних органів: звужування кола підозрюваних та ймовірно причетних

осіб до події, що перевіряється; виявлення можливості причетності особи, що опитується, до планування, підготовки або вчинення правопорушення; оцінювання правдивості свідчень, наданих особою; одержання інформації орієнтувального характеру про підготовку або вчинення правопорушень, щодо напрямів здобуття доказів; отримання ймовірної та орієнтувальної інформації про механізм і спосіб здійснення правопорушення; визначення оперативно-слідчих версій та проведення першочергових оперативно-розшукових заходів для виявлення, розкриття та припинення правопорушень (пункт 1 розділу III) [65];

4) окремих нормах Інструкції про використання поліграфа в НАБУ, де передбачено, що основними завданнями психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа є отримання та перевірка інформації для підвищення ефективності здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національного бюро (абзац п'ятий пункту 1.4 розділу I); психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа може здійснюватися під час проведення заходів сприяння оперативно-розшуковій діяльності (підпункт 3 пункту 1.6 розділу I) [66].

Отже, правове регулювання застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності характеризується такими особливостями:

— базується на відсутності в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» законодавчої заборони на таке застосування та загально-правових приписах в межах наявних правових конструкцій, що дозволяють проводити опитування;

— створено правові підстави використання поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної

податкової служби України та Національного антикорупційного бюро України;

– застосування поліграфа в цих органах ґрунтується на підзаконних актах (інструкціях), затверджених наказами, а не на спеціально визначених нормах законів, які прямо регламентували б таке застосування.

Переходячи до дослідження правового регулювання відносин, що виникають при застосуванні поліграфа під час досудового розслідування та судового розгляду, зазначимо, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не містить норм, що прямо передбачають можливість або заборону застосування поліграфа під час досудового розслідування та судового розгляду, а застосування поліграфа спирається на положення, що стосуються можливості залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями та навичками – експертів та спеціалістів, якщо для з’ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні такі знання та навички.

Особа, що володіє спеціальними знаннями стосовно проведення опитувань осіб з використанням поліграфа, може бути залучена до досудового розслідування та судового розгляду як спеціаліст на підставі статей 71, 72 та 110 КПК України [67].

Довідка (висновок) спеціаліста не належить до доказів, бо згідно із статтею 84 КПК України *джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів* [67], отже довідка залученого до кримінального провадження як спеціаліста поліграфолога має орієнтовне, а не доказове значення в процесі доказування, висновки можуть як бути взяті до уваги, так і залишені поза увагою.

Правовими підставами залучення особи, що володіє спеціальними знаннями у сфері застосування поліграфа, до досудового розслідування та судового розгляду як експерта є:

1) стаття 69 КПК України, згідно з якою *експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань*;

2) стаття 242 КПК України, згідно з якою *експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з’ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання* [67];

3) частини перша – третя статті 10 Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII, де зазначається, що *судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань*.

Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу

освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом [68];

4) наказ Міністерства юстиції від 27 липня 2015 року № 1350/5 [69], який доповнив розділ VI «Психологічна експертиза» Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 [70], пунктом 6.8 такого змісту: «6.8. З метою отримання орієнтувальної інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа. 6.8.1. Предметом опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа є отримання орієнтувальної інформації щодо: ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації; повноти наданої опитуваною особою інформації; джерела отриманої опитуваною особою інформації; уявлень опитуваної особи про певну подію; іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій. 6.8.2. Такі опитування можуть проводитись тільки за наявності письмової згоди особи, яка проходить опитування».

Організаційні та методологічні вимоги до проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа врегульовуються:

1) Державним стандартом України (далі – ДСТУ) 9265:2023 Судова експертна діяльність. Правила розроблення, викладення й оформлення

методик провадження судових експертиз, затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16 листопада 2023 року № 32 «Про прийняття національних стандартів», яким встановлено загальні вимоги до розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз та експертних досліджень [71];

2) ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги», затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16 листопада 2023 року № 321 «Про прийняття національних стандартів», яким встановлено загальні організаційні та методологічні вимоги до проведення судових експертиз із використанням поліграфа, визначено терміни та поняття, які застосовують під час проведення судових психологічних експертиз з використанням поліграфа. У пункті 6.2 розділу 6 цього ДСТУ зазначається, що поліграфічне дослідження застосовують у судовій психологічній експертизі як окремий функціонально-психодіагностичний метод дослідження особистості в комплексі з іншими методами, що традиційно застосовують в експертній психологічній практиці [72];

3) ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови, затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 15 листопада 2016 року № 378 «Про прийняття національних стандартів», яким встановлено технічні вимоги до поліграфів, вимоги до функціональності, безпеки, маркування, пакування, транспортування та зберігання, а також методи випробувань, необхідні для підтвердження відповідності цим вимогам [73].

Отже, у державних спеціалізованих установах експерти, які є працівниками цих установ, що відповідають всім умовам, які висуваються до експертів, що проводять судові психологічні експертизи, і мають необхідні знання для проведення опитувань із застосуванням поліграфа в межах психологічної експертизи, можуть проводити такі опитування як окремий функціонально-психодіагностичний метод дослідження особистості в комплексі з іншими методами, що традиційно застосовують в експертній психологічній практиці. О. Кабанець на підставі аналізу ряду судових рішень у кримінальних провадженнях, в яких проводилася судова психологічна експертиза із використанням поліграфа, підкреслює, що «...інформація, отримана в результаті проведення такої експертизи з використанням поліграфа, є непрямим доказом і підтверджує лише суб'єктивну значущість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність прихованої інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання» [74].

Отже, правове регулювання відносин, що виникають при застосуванні поліграфа під час досудового розслідування та судового розгляду, має такі особливості:

1) не встановлює прямої заборони застосування поліграфа й не містить норм, які б безпосередньо врегулювали таке застосування;

2) передбачає можливість використання поліграфа спеціалістом (поліграфологом) та експертом (працівником спеціалізованих державних установ, що відповідає всім умовам, які висуваються до експертів, що проводять психологічні експертизи, і має необхідні знання для проведення опитувань із застосуванням поліграфа);

3) висновок поліграфолога, залученого як спеціаліста до кримінального провадження, не є доказом у розумінні КПК України, а має лише орієнтовне значення;

4) опитування із застосуванням поліграфа, проведене експертом у межах судової психологічної експертизи, визнається окремим функціонально-психодіагностичним методом дослідження особистості й застосовується в комплексі з іншими методами, що традиційно застосовують в експертній психологічній практиці;

5) висновок, наданий експертом за результатами судової психологічної експертизи, у межах якої проводилося опитування із застосуванням поліграфа, не має для суду наперед визначеної сили доказу і враховується при його відповідності сукупності досліджених доказів як інформація, що підтверджує суб'єктивну значущість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність прихованої інформації про обставини кримінального правопорушення або на щирість відповідей на поставлені запитання;

6) у судовій практиці інформація, отримана в результаті проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа, визнається непрямим доказом, який підтверджує лише суб'єктивну значущість конкретних стимулів, що можуть вказувати на наявність прихованої інформації про обставини кримінального правопорушення або на щирість відповідей на поставлені запитання.

Зосереджуючись на аналізі правового регулювання відносин, що виникають при застосуванні поліграфа в цивільному судочинстві, зазначимо, що станом на сьогодні Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) не містить спеціальних норм, які б прямо регламентували використання поліграфа як засобу доказування в цивільному судочинстві, відсутні будь-які підзаконні акти, що визначали б процесуальний порядок його застосування, статус поліграфологічного опитування як доказу, вимоги до осіб, що проводять такі дослідження, критерії

допустимості та належності отриманих результатів тощо.

У межах змагальності та диспозитивності цивільного процесу сторони можуть звернутися до суду з клопотанням розглянути результати опитування із застосуванням поліграфа для підтвердження правдивості власних показань щодо правовідносин, які виникли між сторонами, спираючись на норми ЦПК України, а саме:

а) статтю 12, де до принципів цивільного судочинства віднесено змагальність сторін, і в частині третій якої закріплено, що кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом;

б) статтю 13, де до принципів цивільного судочинства віднесено диспозитивність, яка передбачає, що сторони вільні формувати доказову базу та можуть подавати будь-які матеріали, що мають значення для справи. Ця норма формально відкриває можливість для сторін долучати результати психофізіологічного дослідження із використанням поліграфа до матеріалів справи, зокрема, для підтвердження правдивості власних показань щодо правовідносин, що виникли між сторонами;

в) статтю 83, норми якої визначають порядок подання учасниками справи доказів та повідомлення про них [75].

Статусу доказу в розумінні ЦПК України таке опитування не набуває, долучення до матеріалів справи результатів такого дослідження залишається на розсуд судді.

Як спеціаліст поліграфолог до судового розгляду не долучається, оскільки відповідно до частини 1 статті 74 ЦПК України, *спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення*

процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) [75]. Як зазначалося раніше, опитування із застосуванням поліграфа належить до досліджень, а не до консультацій чи технічної допомоги.

Крім цього, у цивільному судочинстві опитування із використанням поліграфа може бути застосовано як окремий функціонально-психодіагностичний метод дослідження особистості судової психологічної експертизи, що може бути проведено на замовлення сторін або призначена судом на підставі статті 103 ЦПК України, частини першої статті 10 Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII [68], Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 [69]. При цьому, експерт, що проводить судову психологічну експертизу із застосуванням поліграфа, повинен відповідати всім передбаченим у законодавстві вимогам. Висновок за такою експертизою може бути оцінений судом разом з іншими доказами, з урахуванням його орієнтовного характеру при розгляді цивільної справи, який підтверджує суб'єктивну значущість конкретних стимулів, що можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини справи або на щирість відповідей на поставлені запитання.

Отже, правове регулювання відносин, що виникають при застосуванні поліграфа в цивільному судочинстві має такі особливості:

— не встановлено прямої заборони застосування поліграфа і відсутні норми, які б безпосередньо врегулювали таке застосування;

– у межах загальноправових приписів встановлено підстави для застосування поліграфа як окремого аспекту змагальності та диспозитивності процесу (додатковий засіб обґрунтування позиції сторін) та при проведенні судової психологічної експертизи з дотриманням вимог до кваліфікації експерта;

– при застосуванні поліграфа як додаткового засобу обґрунтування позиції сторін висновок поліграфолога не має самостійної доказової сили;

– використання поліграфа в судовій психологічній експертизі визнається окремим функціонально-психодіагностичним методом дослідження особистостей і застосовується в комплексі з іншими методами, які традиційно застосовують в експертній психологічній практиці;

– висновок, наданий експертом за результатами судової психологічної експертизи, у межах якої проводилося опитування із застосуванням поліграфа, має статус непрямого доказу при розгляді цивільної справи, який підтверджує суб'єктивну значущість конкретних стимулів, що можуть вказувати на наявність прихованої інформації про обставини справи або на щирість відповідей на поставлені запитання.

Приступаючи до розгляду правового регулювання відносин, що виникають між фізичними та юридичними особами при застосуванні поліграфа як інструмента для з'ясування обставин, що мають істотне значення для сторін (тлумачення та виконання умов договору, розв'язання сімейних спорів, особистих та корпоративних конфліктів тощо) зауважимо, що в цій сфері застосування поліграфа нормативно не врегульовано – законодавством таке застосування не заборонено, але й правові приписи, які б визначали порядок такого застосування, відсутні.

Зазвичай використання поліграфа у приватноправових відносинах здійснюється на підставі принципу свободи

договору (статті 6, 627 ЦК України). Так, згідно із статтею 6 цього нормативного акта, *сторони мають право врегулювати свої відносини на власний розсуд, у тому числі шляхом укладення договорів, що не передбачені актами цивільного законодавства, за умови, що зміст такого договору не суперечить законодавству, моральним засадам суспільства та публічному порядку [76]. У статті 627 ЦК України передбачено, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [76].*

Переходячи до дослідження правового регулювання відносин, що виникають при здійсненні поліграфологами діяльності з надання послуг з опитування за допомогою поліграфа, звернемо увагу на такі аспекти. Вказана діяльність може здійснюватися: як підприємницька діяльність (самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку); як послуга за цивільно-правовим договором.

Підприємницька діяльність з надання послуг з опитування за допомогою поліграфа здійснюється на підставі статті 42 Конституції України, згідно з якою *кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом та норм господарського кодексу України (далі – ГК України) (з втратою чинності якого регулювання буде здійснюватися нормами ЦК України).*

Для здійснення підприємницької діяльності поліграфолог, який бажає надавати послуги з опитування за допомогою поліграфа, повинен обрати організаційно-правову форму суб'єкта

підприємницької діяльності та зареєструватися як юридична особа чи фізична особа-підприємець відповідно до вимог Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV з обранням в Класифікації видів господарської діяльності ДК 009:2010 (далі – КВЕД) таких видів діяльності (74.90 – Інша професійна, наукова та технічна діяльність, н.в.і.у., 80.10 – Діяльність приватних правоохоронних служб, послуги детекторів брехні, 96.09 – Надання інших індивідуальних послуг, н.в.і.у.). Після цього вони здійснюють свою діяльність відповідно до правового режиму здійснення підприємницької діяльності, встановленого до обраної форми її здійснення.

Відповідно до українського законодавства до підприємницької діяльності з надання послуг можуть встановлюватися особливі умови легітимації, зокрема: ліцензування, квотування; регулювання цін і тарифів, акредитація, сертифікація.

Підприємницька діяльність з надання послуг з опитування за допомогою поліграфа не підлягає: ліцензуванню (відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарського права» від 02 березня 2015 року № 222-VIII); квотуванню (відповідно до норм Митного кодексу України); регулюванню цін і тарифів (відповідно до Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1995 року № 135). Нормативні акти, які б визначали порядок акредитації чи сертифікації поліграфологів та послуг, що вони надають, відсутні. Отже спеціальних вимог до підприємницької діяльності з надання послуг з опитування за допомогою поліграфа законодавство України не встановлює.

На підприємців – поліграфологів, які надають послуги з опитування за допомогою поліграфа, розповсюджуються вимоги, встановлені Законом України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-XII.

Опитування із застосуванням поліграфа як послуга за цивільно-правовими договорами регулюється нормами ЦК України. у межах такого правового режиму послуги не можуть надаватися систематично.

Отже, правове регулювання відносин, що виникають у процесі здійснення поліграфологами діяльності з надання послуг з опитування за допомогою поліграфа має такі особливості:

1) ця діяльність може здійснюватися як підприємницька діяльність (самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку) та як послуга за цивільно-правовим договором;

2) здійснюється відповідно до загального правового режиму, встановленого для діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, спеціальних вимог до якої законодавство не встановлює;

3) відсутність такого виду діяльності в Класифікації видів господарської діяльності ДК 009:2010, як «надання послуг з використанням поліграфа» створює правову прогалину, що вимагає від поліграфологів, які здійснюють підприємницьку діяльність з надання послуг з опитування з застосуванням поліграфа, обирати вид діяльності, який лише опосередковано відповідає змісту надаваних послуг. Це призводить до правової невизначеності щодо ідентифікації професійної спеціалізації суб'єкта господарювання, що ускладнює відображення його діяльності у статистиці, звітності та реєстраційних документах, взаємодію з органами

державної влади, зокрема податковими тощо;

4) опитування із застосуванням поліграфа як послуга за цивільно-правовими договорами регулюється загальними нормами зобов'язального права й не може надаватися систематично.

Зосереджуючись на аналізі правового регулювання господарських відносин у сфері виробництва та обігу поліграфів (їх реалізації, обслуговуванні тощо), варто звернути увагу на таке.

Випускається в Україні лише один поліграф – РУБІКОН, виробником якого є суб'єкт малого підприємництва ФОП Дубровський Олексій Євгенович, ЄДРПОУ 2356813818, який згідно з КВЕД здійснює такі види діяльності: 47.99 Інші види роздрібної торгівлі поза магазинами; 26.51 Виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації; 26.60 Виробництво радіологічного, електромедичного й електротерапевтичного устаткування; 46.51 Оптова торгівля комп'ютерами, периферійним устаткуванням і програмним забезпеченням; 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля; 58.29 Видання іншого програмного забезпечення; 62.01 Комп'ютерне програмування; 63.11 Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність; 74.90 Інша професійна, наукова та технічна діяльність, н.в.і.у.

Виробництво поліграфа РУБІКОН здійснюється відповідно до вимог ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови. За загальним правилом, сертифікація продукції в Україні є обов'язковою.

Ексклюзивний дилер поліграфа РУБІКОН на території України, визнаний виробником – В. Ведмідь, проте продаж поліграфа може здійснювати будь-яка фізична чи юридична особа.

Наявність одного виробника на ринку може свідчити про його монопольне (домінуюче) становище,

бо відповідно до частини другої статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року № 2210-III *суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на ринку товару, якщо на цьому ринку у нього немає жодного конкурента* [77].

Проте РУБІКОН не єдиний поліграф, що представлений на ринку в Україні. Активно використовуються поліграфи іноземного виробництва, зокрема таких брендів, як Lafayette Instrument Company (США), Axciton Systems Inc. (США), Limestone Technologies Inc. (Канада) тощо.

Lafayette Instrument Company – провідний американський виробник поліграфів, який, за інформацією, розміщеною на їх сайті, забезпечує приблизно 92 % світового попиту на поліграфічні системи з 1972 року [78]. Найвідомішими моделями поліграфа цієї компанії є LX6, ParagonX, LX5000 та супутнє програмне забезпечення. Підтримка клієнтів охоплює продажі, сервіс, оновлення програмного забезпечення та можливість обміну старої системи зі знижкою при купівлі нової (trade in). Ця компанія представництва в Україні не має.

Axciton Systems Inc. – американський виробник комп'ютеризованих поліграфів, який з початку 1990-х років займає помітне місце на світовому ринку засобів психофізіологічного тестування для правоохоронних органів, включаючи ФБР, поліцію, міграційні служби [79]. Найвідомішою системою Axciton Systems Inc. є Axciton Computerized Polygraph System – комплекс апаратно-програмних засобів, призначений для проведення стандартизованих тестів. Axciton Systems Inc не має офіційних дистриб'юторів і представників на українському ринку.

Іноземні поліграфи завозяться на митну територію України через приватних замовників та можуть реалізовуватись як напряму, так і через суб'єктів господарювання, які займаються

їх адаптацією, технічним обслуговуванням, навчанням поліграфологів тощо. Частина поліграфів виробництва зарубіжних країн потрапляла та потрапляє на український ринок внаслідок благодійної допомоги іноземних урядових структур, міжнародних організацій, а також за сприяння недержавних фондів та представників української діаспори. Зокрема, значну роль у цьому процесі відіграв Відділ з правоохоронних питань посольства США в Україні (INL), який у межах програм технічної допомоги передавав поліграфи правоохоронним органам України.

Тож, ринок поліграфів в Україні не є закритим. У Національному класифікаторі «Єдиний закупівельний словник» ДК 021:2015 поліграф визначається під кодом 33120000-7 «Системи реєстрації медичної інформації та дослідне обладнання» [80]. Класифікація поліграфів за цим кодом не тягне за собою встановлення спеціального режиму обігу та не передбачає державного регулювання їх продажу чи технічного контролю.

У чинному законодавстві України відсутнє спеціальне нормативно-правове регулювання щодо обігу поліграфів. Їх продаж та обслуговування не потребують ліцензування чи дотримання окремих дозвільних процедур, що підтверджує функціонування цього сегменту ринку на засадах загального правового режиму господарської діяльності.

Отже, правове регулювання виробництва та обігу поліграфів в Україні має такі особливості:

- не містить спеціальних законодавчих чи підзаконних норм, що безпосередньо регулюють виробництво та обіг поліграфів як товару або спеціального технічного засобу;
- виробництво поліграфів базується на вимогах технічного стандарту, який є добровільним та виконує функцію уніфікації;
- обіг поліграфів здійснюється без спеціального правового регулювання,

відповідно до загальних норм господарського та цивільного законодавства, які не передбачають державного регулювання їх обігу.

Переходячи до аналізу правового регулювання відносин у сфері освітньої діяльності, що виникають у процесі організації та провадження діяльності з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів, прав і обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у такій організації і провадженні, зазначимо таке.

На ранніх етапах підготовка поліграфологів в Україні здійснювалася за сприяння української діаспори із США, Американської асоціації поліграфологів, Відділу з правоохоронних питань посольства США в Україні (INL), що організовували базові навчальні курси з психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа для працівників Національної поліції України, Національної гвардії України, Національного антикорупційного бюро України, Державної прикордонної служби України тощо, які проводили члени Американської асоціації поліграфологів Чарльз Слупські (Charles Slupski), Роберт Фредерік (Robert Frederick), Марк Хендлер (Mark Handler) Джеррі Томас (Jerry Thomas) та інші. З 2016 року віце-президент Axciton Systems Inc Оксана Стівенсон (Oksana Stevenson) активно організовувала навчання поліграфологів в Україні. У результаті цієї співпраці було підготовлено перших українських фахівців, які в подальшому стали основою для формування національної школи поліграфології.

На сучасному етапі послуги з підготовки поліграфологів пропонують Національна асоціація поліграфологів України, Центр експертних досліджень Тетяни Морозової, Ведмідь, Ішук та партнери (об'єднання експертів-поліграфологів), Rubicon polygraph, різноманітні приватні школи (POLYGRAPH.SYSTEMS, POLYGRAPH.ONE, POLYGRAPH.

ICU, HR-SECURITY, ASTIM-INTERNATIONAL тощо). За результатами проходження курсів у цих компаніях видаються неофіційні сертифікати. Особи, що надають послуги з навчання поліграфологів, зареєстровані як ФОПи, реєструють вид своєї діяльності як *«інші види освіти», клас КВЕД 85.59 «інші види освіти, н.у.і.у. (не вказано в іншому місці)»*. Такі види діяльності ліцензуванню не підлягають.

Підготовка поліграфологів здійснюється в межах курсів підвищення кваліфікації, які є складником освіти дорослих відповідно до абзацу четвертого частини третьої статті 18 Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII та *проводяться для набуття здобувачем освіти нових компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань* (частина дев'ята статті 18 цього Закону) [81]. Згідно з частиною одиннадцятою статті 18 зазначеного Закону *заклади освіти, що провадять освітню діяльність з підвищення кваліфікації працівників, обов'язковість якої передбачена законом, з підготовки в інтернатурі мають отримати ліцензію на відповідну діяльність та/або акредитувати відповідні освітні програми*. Ліцензування освітньої діяльності здійснюється на підставі статті 43 Закону «Про освіту». Наприклад, підвищення кваліфікації поліграфологів здійснюється ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», яке пропонує курси за програмою «Застосування поліграфа в роботі з персоналом та при проведенні розслідувань». Згідно з інформацією, оприлюдненою на офіційному сайті Академії, здійснюється відповідно до навчального плану курсів підвищення кваліфікації відповідно до ліцензії за спеціальністю «Психологія», затвердженого ректором ПрАТ «ВНЗ МАУП». Також є такі курси в Національній академії внутрішніх справ, Національній академії Служби безпеки України,

Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» тощо.

За результатами проходження курсів підвищення кваліфікації за програмою, що передбачає застосування поліграфа, видаються документи про підвищення кваліфікації, передбачені частиною дев'ятою статті 47 Закону України «Про освіту», Положенням про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630 [82], наказом Міністерства освіти та науки України «Про документи про підвищення кваліфікації» від 19 січня 2016 року № 34 [83].

Стандарт освіти, який би містив вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання поліграфологів, не розроблений.

Отже, на сучасному етапі в Україні дві паралельні, незалежні гілки навчання поліграфологів, які представлені:

1) приватними курсами суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють освітню діяльність, що не підлягає ліцензуванню, викладачами в яких є особи, що пройшли базові навчальні курси з психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа раніше (без визначення їх професійної компетентності за якоюсь встановленою формою), за результатами чого здобувачі отримують сертифікат довільної форми;

2) навчальним курсом (додатковою дисципліною), яка викладається в межах курсу підвищення кваліфікації в ліцензованих закладах вищої освіти, викладачами в яких є особи, що пройшли базові навчальні курси з психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа раніше (без визначення їх професійної компетентності за якоюсь встановленою формою), за результатами проходження яких здобувачі отримують диплом про підвищення кваліфікації.

Суб'єкти, уповноважені законодавством на присвоєння/

підтвердження та визнання професійної компетентності поліграфологів в Україні, відсутні.

Фактично, одна з гілок системи навчання поліграфологів базується на засадах саморегуляції та взаємного визнання всередині спільноти, однак позбавлена легітимності в юридичному розумінні і демонструє переважання ринку над правом, а друга функціонує в межах формальної освітньої системи, спираючись на ліцензовану діяльність закладів вищої освіти, але досі не забезпечена спеціалізованими освітніми стандартами, що враховували б особливості професійної компетентності поліграфолога.

Професія «поліграфолог» в Україні офіційно з'явилася лише в 2021 році. До цього в Національному класифікаторі України «Класифікатор професій», розробленому на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 04 травня 1993 року № 326 «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики», затверджену наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 липня 2010 року № 327, була передбачена професійна назва робіт «Експерт-поліграфолог» (класифікаційний код 2144.2). Цей код належав до групи професіонали в галузі електроніки та телекомунікацій (код 2144), підгрупи інженерів в галузі електроніки та телекомунікацій (код 2144.2). Виходячи з цього, під класифікаційним кодом 2144.2 як «експерт-поліграфолог» малися на увазі професіонали – інженери-електроніки, які займалися розробкою, будівництвом та обслуговуванням поліграфів. Відповідно до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року № 336, інженери-електроніки «забезпечують правильну

технічну експлуатацію, безперервну роботу електронного устаткування» [84].

25 жовтня 2021 року Міністерство економіки України видало наказ № 810-21 «Про затвердження змін № 10 до Національного класифікатора ДК 003:2010», яким скасувало професійну назву роботи «Експерт-поліграфолог» під кодом 2144.2, вносячи нову професійну назву роботи: «Поліграфолог» під кодом 2490 (розділ 2 «Професіонали», клас «Професіонали, що не входять в інші класифікаційні групи»). Цим наказом внесені зміни до вимог, що ставляться до професіоналів: *до цього розділу належать професії, що вимагають від працівника (з урахуванням кола та складності певних професійних завдань та обов'язків) освітньої кваліфікації за першим (бакалаврським), другим (магістерським), третім (освітньо-науковим/освітньотворчим) рівнем вищої освіти* [85].

Отже, в країні легітимізована професія «Поліграфолог», встановлені загальні вимоги до її представників – наявність освітньої кваліфікації за першим (бакалаврським), другим (магістерським), третім (освітньо-науковим/освітньотворчим) рівнем вищої освіти, проте професійний стандарт професії відсутній. За ініціативи Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України 23 квітня 2025 року було створено робочу групу, до якої увійшли представники одинадцяти установ та організацій, зокрема Національної поліції України, Національної гвардії України, Бюро економічної безпеки, Служби безпеки України тощо, які працюють над розробленням такого стандарту.

Отже, правове регулювання відносин у сфері освітньої діяльності, що виникають у процесі організації та провадження діяльності з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів характеризується такими особливостями:

а) професія «Поліграфолог» отримала офіційне визнання;

б) встановлено загальні освітні вимоги до поліграфологів (наявність першого (бакалаврського), другого (магістерського) або третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти), без конкретизації галузі знань чи спеціальності;

в) відсутні правові вимоги до визнання професійної компетентності поліграфологів, суб'єкти, уповноважені законодавством на присвоєння/підтвердження та визнання професійної компетентності поліграфолога, стандарти освіти до обов'язкових компетентностей та результатів навчання поліграфологів, допуску до професії, статусу документів, що надаються за результатами недержавного навчання тощо;

г) сформувалися дві паралельні, незалежні гілки навчання поліграфологів, одна з яких базується на саморегуляції та взаємному визнанні усередині професійної спільноти, однак позбавлена легітимності в юридичному розумінні і демонструє переважання ринку над правом, а друга функціонує в межах формальної освітньої системи, спираючись на ліцензовану діяльність закладів вищої освіти, проте досі не забезпечена спеціалізованими освітніми стандартами, що враховували б особливості професійної діяльності поліграфолога;

д) правове регулювання перебуває на етапі переходу від спонтанної практики, заснованої на приватній ініціативі, до спроб формалізувати організацію та провадження діяльності з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів через розроблення нормативної бази, зокрема професійного стандарту та спеціалізованих програм підвищення кваліфікації.

Переходячи до розгляду правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням доходів/прибутку, отриманого від діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа, зазначимо наступне.

До діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа, від якої отримують дохід/прибутки, належать: послуги з опитування із застосуванням поліграфа; послуги з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів; виробництво і реалізація поліграфів, їх технічне обслуговування.

Надавати послуги з опитування із застосуванням поліграфа, як зазначалося раніше, можуть особи, що зареєстровані як фізичні особи – підприємці (далі – ФОП) чи юридичні особи, та фізичні особи, які надають такі послуги за цивільно-правовими договорами (без створення ФОП).

Податковий кодекс України (далі – ПК України) спеціальних норм, які б визначали особливий порядок оподаткування доходів, отриманих від діяльності, пов'язаної з наданням послуг з опитування із застосуванням поліграфа, не містить. Така діяльність до незалежної професійної діяльності не належить, але не може виключатися як вид такої діяльності, що охоплюється визначенням «інша подібна діяльність», передбаченим в абзаці другого підпункту 14.1.226 пункту 14.1 статті 14 ПК України [86].

ФОП, що надають послуги з опитування із застосуванням поліграфа, з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів, виробництва та реалізації поліграфів оподатковуються або за спрощеною системою оподаткування (відповідно до вимог глави 1 розділу XIV ПК України), або за загальною системою оподаткування (розділ IV ПК України) відповідно до їхнього вибору.

Юридичні особи, що надають послуги з опитування із застосуванням поліграфа та з навчання й підвищення кваліфікації поліграфологів, оподатковуються за загальною системою оподаткування відповідно до вимог ПК України.

Фізичні особи, які надають послуги з опитування із застосуванням поліграфа за цивільно-правовими

договорами, оподатковуються відповідно до вимог розділу IV ПК України.

Спеціальні податкові режими або пільги для такого виду діяльності законодавством не передбачені.

Тож, правове регулювання відносин, що виникають при оподаткуванні доходів/прибутку, отриманого від діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа, регулюється загальними положеннями ПК України. Спеціальні податкові режими або пільги для такого виду діяльності законодавством не передбачені.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, констатуємо, що правове регулювання відносин у сфері застосування поліграфа в Україні має такі особливості:

1) модель такого регулювання концептуально обрана не була, правове регулювання відносин у цій сфері розвивалося хаотично;

2) закону, який би врегулював відносини у сфері застосування поліграфа, незважаючи на ряд законодавчих ініціатив, не прийнято;

3) поліграф широко застосовується у кадровому відборі й перевірках персоналу в приватному та державному секторі, в кримінальних провадженнях, при вирішенні цивільно-правових спорів, особистих та сімейних конфліктів тощо, у підприємницькій діяльності з надання послуг з опитування з використанням поліграфа, здійснюється освітня діяльність у сфері поліграфології, виробництво, реалізація, імпорт, технічне обслуговування поліграфів та їх програмного забезпечення; доходів/прибутку від діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа, підлягає оподаткуванню, що призвело до виникнення нових відносин у суспільстві;

4) врегулювання цивільних та трудових відносин у приватній сфері, пов'язаних із застосуванням поліграфа, фактично спирається на відсутність прямої заборони такого застосування;

5) врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією владно-управлінських функцій окремих органів державної влади у сфері професійного кадрового відбору персоналу, проведення спеціальних перевірок, службових розслідувань або оцінювання ризиків щодо співробітників цих органів, здійснюється підзаконними нормативними актами (інструкціями, порядками), затвердженими наказами керівників відповідних органів. При цьому частина з таких актів прийнята на виконання вимог закону, а частина — без прямого законодавчого дозволу, лише в межах відомчої нормотворчості;

6) врегулювання відносин із застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності ґрунтується не на прямих нормах закону, а на відсутності законодавчої заборони та загальних правових підставах, при цьому порядок проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа в цих органах визначається їх внутрішніми нормативними актами;

7) врегулювання відносин з застосування поліграфа під час досудового розслідування та судового розгляду в кримінальному провадженні передбачає можливість такого застосування на загальних правових підставах, що допускають залучення спеціаліста і експерта. Водночас результати такого застосування не набувають самостійної доказової сили, а мають орієнтовне значення або можуть бути враховані судом крізь призму експертного дослідження;

8) врегулювання відносин із застосування поліграфа в цивільному судочинстві ґрунтується на загальних правових підставах, що забезпечують змагальність і диспозитивність судового розгляду, а також можливість залучення експерта. Результати мають орієнтовне значення та можуть бути враховані судом крізь призму експертного дослідження;

9) врегулювання відносин, що виникають при наданні поліграфологами

послуг з опитування за допомогою поліграфа, а також у сфері виробництва та обігу поліграфів, здійснюється відповідно до загального правового режиму, встановленого для діяльності суб'єктів підприємницької діяльності;

10) врегулювання відносин, що виникають у процесі організації та провадження діяльності з навчання й підвищення кваліфікації поліграфологів перебуває на стадії переходу від спонтанної практики, заснованої на приватній ініціативі, до спроб формалізувати організацію і впровадження такої освітньої діяльності через створення нормативних підстав офіційного визнання професії «Поліграфолог», формування професійного стандарту та акредитації спеціальних програм підвищення кваліфікації;

11) врегулювання відносин, що виникають при оподаткуванні суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність із надання послуг з опитування за допомогою поліграфа, з виробництва та реалізації поліграфів, з надання послуг з організації та впровадження діяльності з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів відбувається відповідно до загального правового режиму оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, залежно від обраної організаційно-правової форми господарювання та режиму оподаткування.

Таким чином, модель правового регулювання відносин у сфері застосування поліграфа в Україні можна визначити як перехідну змішану модель, яка поєднує елементи ліберально-допустимої моделі (що базується на презумпції дозволеності за відсутності прямої законодавчої заборони) та інституційно-інтегрованої (що базується на спеціальному дозволі на застосування поліграфа в окремих сферах суспільного життя, який закріплюється в нормативно-правових актах).

Така модель характеризується:

а) відсутністю єдиного концептуального бачення щодо врегулювання

відносин, що виникають у зв'язку із застосуванням поліграфа в різних сферах суспільного життя;

б) фрагментарністю нормативного регулювання, відомчим нормотворством, розгалуженістю термінології, процедурною хаотичністю та іншими правовими проблемами у сфері застосування поліграфа;

в) наявністю значних прогалин у захисті прав осіб, які проходять психофізіологічне дослідження;

г) відсутністю чітко визначених стандартів застосування поліграфа;

д) відсутністю єдиних вимог до кваліфікації та професійної підготовки поліграфологів;

е) відсутністю централізованого контролю або нагляду за діяльністю суб'єктів, що надають послуги з опитування із застосуванням поліграфа, з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів тощо.

За сформованою моделлю правового регулювання стримується розвиток використання поліграфа як повноцінного, науково вивіреного та юридично визнаного інструмента, здатного ефективно функціонувати в різних відносинах суспільного життя країни та ряду правових проблем, дослідженню яких будуть присвячені наші подальші дослідження.

Проаналізовано модель правового регулювання відносин у сфері застосування поліграфа в Україні, що є актуальним у контексті зростання його використання в багатьох суспільних сферах. Висвітлено історичний контекст розвитку поліграфології, зокрема неоднозначне сприйняття цього інструменту в різних країнах – від ентузіазму до скептицизму через сумніви в його науковій обґрунтованості, та визначено, що на сучасному етапі в зарубіжних країнах сформувалися такі моделі правового регулювання відносин у сфері застосування поліграфа: рестриктивна, ліберально-допустима,

інституційно-інтегрована та змішана. Виділено основні сфери використання поліграфа: кадровий відбір та перевірка персоналу в приватному та державному секторі; кримінальне провадження; цивільно-правові спори, особисті та сімейні конфлікти тощо; підприємницька діяльність з надання послуг з опитування з використанням поліграфа; освітня діяльність у сфері поліграфології; виробництво, реалізація, імпорт, технічне обслуговування поліграфів та їх програмного забезпечення; оподаткування доходів/прибутку від діяльності, пов'язаної із застосуванням поліграфа та проаналізовано нормативні акти національного законодавства, які врегульовують застосування поліграфа в зазначених сферах. Встановлено, що в Україні сформувалася перехідна змішана модель правового регулювання, яка поєднує елементи ліберально-допустимої моделі, заснованої на презумпції дозволеності у межах відсутності прямої законодавчої заборони, та інституційно-інтегрованої, що базується на спеціальному дозволі на застосування поліграфа в окремих сферах життя суспільства, закріпленому в нормативно-правових актах. Відзначено особливості такої моделі: відсутність системного підходу до врегулювання відносин, що виникають у суспільстві у зв'язку із застосуванням поліграфа в різних сферах життя; фрагментарність нормативного регулювання та неоднорідність практики застосування поліграфа у різних сферах, наявність значних прогалин у захисті прав осіб, які проходять психофізіологічне дослідження, відсутність єдиних вимог до кваліфікації та професійної підготовки поліграфологів, контролю або нагляду за діяльністю суб'єктів, що надають послуги з опитування із застосуванням поліграфа,

з навчання та підвищення кваліфікації поліграфологів тощо. Обґрунтовано, що така модель стримує розвиток використання поліграфа як повноцінного, науково вивіреного та юридично визнаного інструмента, здатного ефективно функціонувати в різних сферах суспільного життя країни.

Ключові слова: поліграф, правове регулювання, суспільні відносини, правові проблеми, кадровий відбір, цивільно-правові відносини, кримінальне провадження.

Ryadinska V., Koba V. A model for legally regulating relationships in the sphere of polygraph use in Ukraine

The article analyses the legal framework for polygraph use in Ukraine, a topic of particular relevance given the increasing application of this tool across various societal domains. The historical context of polygraph development is explored, with a focus on its controversial reception in different countries, ranging from enthusiasm to scepticism due to doubts about its scientific validity. The study identifies that, at the current stage, foreign countries have developed several models of legal regulation for polygraph use: restrictive, liberally permissible, institutionally integrated, and mixed. The article aims to determine the characteristics of Ukraine's contemporary model for the legal regulation of polygraph use and to classify it in relation to international experience. The authors identify key areas of polygraph application: personnel selection and screening in the private and public sectors; criminal proceedings; civil law disputes, personal and family conflicts; entrepreneurial activities related to providing polygraph testing services; educational activities in the field of polygraphology; production, sale, import, and maintenance of

polygraphs and their software; and taxation of income/profits derived from polygraph-related activities. The article conducts an analysis of the normative acts of national legislation that regulate the use of polygraphs in these areas. It is established that Ukraine has developed a transitional mixed model of legal regulation, combining elements of the liberally permissible model, based on the presumption of permissibility in the absence of explicit legislative prohibition, and the institutionally integrated model, which relies on specific permissions for polygraph use in certain societal spheres as enshrined in normative-legal acts. The study highlights the characteristics of this model: the lack of a systematic approach to regulating relations arising from polygraph use in various societal domains; the fragmented nature of normative regulation and inconsistent practices of polygraph application across different spheres; significant gaps in protecting the rights of individuals undergoing psychophysiological testing; the absence of unified requirements for the qualifications and professional training of polygraph examiners; and the lack of oversight or control over entities providing polygraph testing services, training, and professional development of polygraph examiners. It has been proven that this model hinders the development of the polygraph as a scientifically verified and legally recognised tool that can function effectively in various areas of public life in the country.

Key words: polygraph, legal regulation, social relations, legal issues, personnel selection, civil-law relations, criminal proceedings.

Література:

1. Державний технічний стандарт України 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови»: наказ ДП «Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та

якості» від 15 листопада 2016 року № 378. К.: Мінекономрозвитку України. 2016. 12 с. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=6799

2. Градун С. А. Правова регламентація використання поліграфа в секторі безпеки і оборони України. Централь-ноукраїнський вісник права та публічного управління. 2024. № 3. С. 67–80. URL: <https://cij.dnuvs.ukr.education/index.php/cij/article/view/6>

3. Мотлях О. Правові основи застосування поліграфа в Україні – реалії сьогодення. Філософські та методологічні проблеми права. 2024. № 1 (27). С. 31–44. URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/162>

4. Назаров О. А. Сучасні тенденції щодо підготовки законопроекту в Україні про захист прав осіб, які проходять дослідження на поліграфі. Наука і правоохорона. 2015. № 1 (27). С. 305–311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2015_1_46

5. Остапович В. П. Правовий аналіз проєктів законів з питань проведення опитувань із використанням поліграфа. Наука і правоохорона. 2016. № 4. С. 265–269. URL: https://naukaipravoochona.com/journal/ukr/2016_4.pd

6. Ровний В. Адміністративно правові засади використання поліграфа в Україні як інструменту галузі безпеки в умовах війни. Правова позиція. 2023. № 4 (41). С. 69–73. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/4/14.pdf>

7. Бережний О. І. Допустимість і доказове значення результатів психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 615–617. URL: http://lsey.org.ua/11_2022/149.pd

8. Волобуєв А., Орлова Т. Поліграф у кримінальному процесі: перспективи використання. Philosophy, Economics and Law Review. 2021. Вип. 1. Ч. 2. С. 116–122. URL: https://phelr.dduvs.edu.ua/?page_id=1863&lang=u

9. Войцехівський С. В., Гачкевич А. О. Передумови та виклики використання поліграфа для цілей кримінального судочинства: інформація як доказ. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 89. Ч. 3. С. 325–334. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/336721/325330>

10. Дмитренко Н. А. Застосування поліграфа у кримінальному провадженні: особливості та проблемні питання. Юридичний бюлетень. 2021. Вип. 22. С. 160–166. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/22/21.pdf>

11. Вагіна О. В. Досвід використання поліграфа в державній фіскальній службі України. Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа : збірка статей / за заг. ред. В. О. Шаповалова. К. : Освіта України, 2015. 220 с. URL: <https://surl.li/bywhnx>

12. Казьмірук С., Пампуха І., Близнюк Н. Проблеми правового регулювання застосування поліграфа в секторі безпеки та оборони України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2021. № 2. С. 62–66. URL: <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/765/716>

13. Крицька І. О. Допустимість застосування поліграфа в діяльності органів, що проводять досудове розслідування. Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2013. № 5 (2). С. 115–119.

14. Луценко О. Є. Правове регулювання проходження конкурсу на зайняття посад державної служби із застосуванням поліграфа. Проблеми законності. 2019. Вип. 145. С. 140–151. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jsui/handle/123456789/16678?locale=uk>

15. Проект Концепції впровадження єдиної національної системи детекції брехні при використанні комп'ютерних поліграфів в Україні від 05.05.2019. URL: https://novilidery.com/sites/default/files/leader_programs/Поліграф.%20Національний.%202019..pdf

16. Про поліграфологічну діяльність: проект закону України від 4 березня 2016 року № 4094-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4094-1&skl=

17. Про захист осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі : проект Закону України від 17.02.2016 № 4094. URL: <https://surl.li/iqwlzl>

18. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

19. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

20. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

21. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ від 16 грудня 1966 року, ратифікований Українською РСР 19 жовтня 1973 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_04

22. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

23. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text

24. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності : наук.-практ. посіб. / Н. М. Ахтирська, В. В. Касько, Б. А. Маланчук та ін. ; за заг. ред. В. Т. Маляренка. Київ : К.І.С., 2011. 320 с. Імплементация міжнародних стандартів у сфері запобігання неналежному поводженню в діяльність органів кримінальної юстиції України / М. Гнатівський, Ю. Белоусов, С. Швець та ін. ; за заг. ред. Ю. Белоусова. Київ : Фенікс. 2016. 189 с.

25. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 21 січня 2020 року на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус народного депутата України» (реєстр. № 2460). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/443>

26. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n49>

27. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України № 651 від 26 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1713-24#Tex>

28. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції

України : наказ Міністерства внутрішніх справ України 13 листопада 2017 року № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#n1>

29. Інструкція про порядок проведення атестування поліцейських, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ від 17 листопада 2015 року № 1465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15#Tex>

30. Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади: наказ Міністерства внутрішніх справ від 25 грудня 2015 року № 1631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-16#Tex>

31. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію в системі Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 12 жовтня 2018 року № 945. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810887-23#Text>

32. Про бюро економічної безпеки : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>

33. Порядок проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України : наказ Бюро економічної безпеки України від 26 жовтня 2021 року № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1470-21#Tex>

34. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

35. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань : постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 року № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-%D0%BF#Tex>

36. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 4 березня 1998 року № 160/98-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#n6>

37. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України : наказ Управління державної охорони від 2 грудня 2023 року № 1070. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-24#Tex>

38. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Tex>

39. Порядок проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа, затверджений постановою Кабінету Міністра України від 1 квітня 2025 року № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2025-%D0%BF#n>

40. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n336>

41. Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 року № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

42. Інструкція з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затверджена Наказом Міністерства оборони України від 14 квітня 2015 року № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15#Tex>

43. Положення про Центр рекрутингу іноземців та осіб без громадянства, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 року № 1374. URL: <https://surl.lu/adbgghy>

44. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час проведення спеціальної перевірки іноземців та осіб без громадянства, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2025 року № 146. URL: <https://surl.li/bcsxew>

45. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3475-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0170-22#Tex>

46. Порядок здійснення психологічного забезпечення службової діяльності в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України : наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України 2 листопада 2016 року № 683. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1533-16#n1>

47. Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 року № 411. URL: <https://surl.li/vstmedn>

48. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, затверджений наказом Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24 грудня 2021 № 771. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0170-22#Tex>

49. Інструкція про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 1 вересня 2017 року № 749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-17#Tex>

50. Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 8 грудня 2016 року № 1285. URL: <https://surl.cc/uipbwtd>

51. Інструкція з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 квітня 2022 року № 221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0440-22#Tex>

52. Інструкція про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військовослужбовців Служби безпеки України, затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України від 4 лютого 2016 року № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-16#Tex>

53. Інструкція про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України, затверджена наказом Генерального прокурора України від 17 вересня 2021 року № 293. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-21#Tex>

54. Порядок співпраці Офісу Генерального прокурора і Національного антикорупційного бюро України з окремих питань, затверджений Наказом Генеральної прокуратури України, Націо-

нального антикорупційного бюро України від 30 вересня 2019 року № 215/114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0215900-19#Text>

55. Інструкція з організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора, затверджена наказом Генеральної прокуратури України та Національного антикорупційного бюро України № 265/131 від 4 листопада 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v265_900-19#Tex

56. Інструкція про порядок проведення службових розслідувань стосовно прокурорів, затверджена наказом Офісу Генерального прокурора України № 202 від 16 червня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0202905-21#Text>

57. Положення про Генеральну інспекцію Офісу Генерального прокурора, затверджене наказом Офісу Генерального прокурора від 14 липня 2021 року № 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0230905-21#Tex>

58. Інструкція з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності Національного антикорупційного бюро України, затверджена наказом Національного антикорупційного бюро України від 1 вересня 2020 року № 99. URL: <https://surl.cc/rodxlb>

59. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України, затверджена наказом Міністерства доходів і зборів України від 2 серпня 2013 року № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13#Tex>

60. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення повноважень Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 31 липня 2025 року був прийнятий № 4560-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4560-20#Text>

61. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

62. Чорний Г., Жигальов І. Особливості застосування поліграфа при судо-

во-психологічній експертизі. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2023. № 12. С. 446–449. URL: https://lsej.org.ua/12_2023/111.pdf

63. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України 13 листопада 2017 року № 920. URL: <https://surl.li/kuqjmi>

64. Інструкція з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 квітня 2022 року № 221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0440-22#Tex>

65. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України, затверджена наказом Міністерства доходів і зборів України від 2 серпня 2013 року № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13#Tex>

66. Інструкція з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності Національного антикорупційного бюро України, затверджена наказом Національного антикорупційного бюро України від 1 вересня 2020 року № 99. URL: <https://surl.li/ugeabu>

67. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://surl.li/polfqj>

68. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/prin>

69. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України 27 липня 2015 року № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-15#Tex>

70. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/prin>

71. Державний технічний стандарт України 9265:2023. Судова експертна

діяльність. Правила розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз : наказ ДП «Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 16 листопада 2023 року № 32. К. : ДП «УкрНДНЦ», 2023. 23 с. URL: <https://surl.li/avhbzc>

72. Державний технічний стандарт України 9266:2023. Судова психологічна експертиза з використанням поліграфа: технічні умови : наказ Державного підприємства «Український Науково-дослідний національний центр з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 18 листопада 2023 року № 321. К. : ДП «УкрНДНЦ», 2023. 22 с. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=105549

73. Державний технічний стандарт України 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови» : Державного підприємства «Український Науково-дослідний національний центр з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 15 листопада 2016 року № 378. К. : Мінекономрозвитку України, 2016. 12 с. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=6799

74. Кабанець О. Можливості використання поліграфа для цілей допиту свідків під час судового розгляду у кримінальному провадженні. *Юридичний радник*. 2021. URL: <https://surl.li/rxcsthc>

75. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://surl.li/jsmzxxg>

76. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

77. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

78. Офіційний сайт Lafayette Instrument Company. URL: https://lafayetteinstrument.com/?utm_source=chatgpt.com

79. Офіційний сайт Axciton Systems Inc. URL: <https://www.axciton.com/>

80. Єдиний закупівельний словник: Національний класифікатор України ДК 021:2015 : наказ Мінекономрозвитку України від 23 грудня 2015 року № 1749. URL: <https://surl.li/cc/bckrjg>

81. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145 VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

82. Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-n#Text>

83. Про документи про підвищення кваліфікації : Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 січня 2016 року № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0034729-16#Text>

84. Довідник кваліфікаційних харак-

теристик професій працівників : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text>

85. Про затвердження Зміни № 10 до національного класифікатора ДК003:2010 : наказ Міністерства економіки України від 25 жовтня 2021 року № 810-21. URL: <https://me.gov.ua/view/4723abe7-034d-47db-bbd8-c629c8a1bb16>

86. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755 VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Дата надходження статті: 25.08.2025

Дата прийняття статті: 01.09.2025

Опубліковано: 22.09.2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0